PHASELIS

Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies

Issue IV (2018)

İzmir Karaburun'dan Tunç Bir Hançer Üzerine Değerlendirmeler

Assesments on a Bronze Dagger found in Karaburun, İzmir

Sinan ÜNLÜSOY

The entire contents of this journal, *Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies*, is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Phaselis* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue III: January-December 2017). At the end of December 2017 the year's issue is completed and Issue IV: January-December 2018 will begin.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

Citation S. Ünlüsoy, "İzmir Karaburun'dan Tunç Bir Hançer Üzerine Değerlendirmeler". *Phaselis* IV (2018) 219-229. <http://dx.doi.org/10.18367/Pha.18014>

Received Date: 09.07.2018 | Acceptance Date: 28.09.2018
Online Publication Date: 15.10.2018

Editing Phaselis Research Project
www.phaselis.org

İzmir Karaburun'dan Tunç Bir Hançer Üzerine Değerlendirmeler

Assesments on a Bronze Dagger found in Karaburun, İzmir

Sinan ÜNLÜSOY*

Öz: Bu makalede Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (KAYA) sırasında 2015 yılında Karaburun Manal mevkiinde bulunan tunç bir hançer ve burada ele geçen diğer buluntular ele alınmaktadır. Söz konusu hançer Karaburun'da şu ana kadar bilinen İTÇ'ye ait ilk madeni eseri teşkil etmesi açısından oldukça önemlidir. Makalede ayrıca Anadolu arkeolojisinde şu ana kadar çeşitli nedenlerden dolayı ayrıntılı bir inceleme alanı oluşturmayan metal silah tipolojisinin özellikle Tunç Çağı kronolojisi için önemi vurgulanmak istenmiştir. Metal silah tipolojisi özellikle Avrupa'da ve Kafkaslar'da oldukça güvenilir bir görelî tarihleme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Hançerin tipolojik açıdan yakın benzerleri Orta Anadolu ve Ege bölgesinde bulunan Ahlatlıbel, Beycesultan, Demircihöyük gibi İTÇ yerleşmelerinde ve mezarlık alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Alanda bulunmuş olan el yapımı çanak çömlek ve yontmataş malzemenin hançerle çağdaş olarak İTÇ içine tarihlendirilmeleri uygun olacaktır. Hançerin ileride gerçekleştirilmesi planlanan arkeometrik analizlerinin Karaburun İTÇ toplumunun bu dönemde diğer bölgelerle olan ticaret ilişkilerinin anlaşılması açısından oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: İlk Tunç Çağı, Metalurji, Karaburun, İzmir, Hançer

Abstract: This article presents an unpublished bronze dagger which was found during the Karaburun Archaeological Survey Project (KASP) in Karaburun peninsula, İzmir. The dagger was found close to the Manal Bay on the southeastern part of the Karaburun peninsula, which also yielded hand-made pottery, chipped stones including blades produced on Melian obsidian. The dagger is so far very important as being the first metal item of EBA age ever found in Karaburun. This article also aims to emphasize the importance of the typology of metal weapons for the Anatolian Bronze Age archaeology. The typology of metal weapons is used as a highly reliable dating method in Europe and the Caucasus. The dagger show close similarities with EBA daggers found settlements and cemetery areas such as Ahlatlıbel, Beycesultan and Demircihöyük in the Central Anatolia and Aegean. Thus, the handmade pottery and chipped stone material found at the site can also be dated to the Early Bronze Age. The planned archaeometric analysis of the dagger will further contribute to understanding the trade relations of Karaburun EBA community with other regions in this period.

Keywords: Early Bronze Age, Metallurgy, Karaburun, İzmir, Dagger

Giriş

MÖ III. binyılın başlarından itibaren tüm Anadolu'da ve çevre bölgelerinde tuncun yaygın kullanılmasıyla birlikte metal döküm silahların giderek daha önem kazanmaya başladığını görmekteyiz. Anadolu'da Neolitik dönemi takiben MÖ IV. binyılda ortaya çıkmaya başlayan metal döküm silahların sayısında Tunç Çağı'nın hızla yenilenen ekonomik ve toplumsal yapısına

* Dr. Öğr. Ü., Yaşar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir.
sinan.unlusoy@yasar.edu.tr

bağlı olarak değişen savaş koşulları ve yöntemleri ile birlikte çeşitlilik ve artış gözlemlenir¹. Bu dönemde gelişen yeni metal döküm teknikleri de söz konusu silah çeşitliliğine katkı sağlayan bir diğer etkidir. Bu gelişmeler ile birlikte metal silahlar gerçek işlevlerinin yanı sıra kazandıkları öneme koşut olarak toplumda birer prestij nesnesi haline gelirler ve toplumsal ritüellerde önemli rol oynarlar. Çok sayıda metal silahın bir arada bulunduğu ve törensel aktiviteler ile de ilişkilendirilen gömü buluntuları özellikle Tunç Çağı'nda yaygınlaşır². Bu tür toplu buluntular şu ana kadar özellikle Avrupa'da yaygın bir şekilde karşımıza çıkarlar. Benzer metal silah içeren toplu gömü buluntuların Anadolu'da bilinen en iyi örneğini ise Arslantepe'de VI A tabakasına ait bir yapının içerisinde bulunan 9 adet kılıç ve 12 adet mızrak ucu oluşturur³. Kılıçlardan üç tanesinin sap kısımlarının gümüş kaplama desenler içermesi söz konusu silahların özellikle prestij nesnesi olarak yorumlanabileceğini göstermektedir. Gömü buluntularının yanı sıra Orta Anadolu'da Alacahöyük, Ahlatlıbel, Alishar, Asarcık, Horoztepe, Kalinkaya, Kültepe, Resuloğlu gibi yerlerde önemli ilk Tunç Çağı (İTÇ) yerleşmelerine ait mezarlıklardan en eski ve en yaygın metal formu olarak nitelendirilen çok sayıda hançer ele geçmiştir⁴. Ayrıca İç Batı Anadolu'da Ilıpınar, Demircihöyük-Sarıket, Beycesultan, Küllüoba, Karataş, Bademağacı gibi en az 10 merkezi yerleşmeden çok sayıda metal silah bilinmektedir⁵. Ege bölgesinden ise Bakla Tepe gibi yerleşmelerde İTÇ'nin erken dönemlerinden itibaren ortaya çıkan çeşitli metal silah örnekleri dikkati çeker⁶. Troia'da Schliemann tarafından bulunan gömü buluntuları arasında çok sayıda tunç hançer, mızrak ucu ve baltalar vardır⁷.

Kuzey Avrupa, Batı Ege, Mezopotamya, Kafkaslar ve Levant gibi coğrafyaların arkeolojisinde özellikle Tunç Çağı kronolojisi çalışmalarında sıklıkla uygulanan bir tarihlendirme yöntemi olarak karşımıza çıkan metal silah tipolojisi Anadolu Tunç Çağı kronolojisi için benzer bir ilgiden yoksun kalmıştır⁸. Anadolu'da yakın zaman kadar ele geçen Tunç Çağı'na ait gömü buluntularının görece azlığı ve arkeolojik kazıların mezar alanlarından daha çok yerleşmelere odaklanmış olması bu durumun en önemli nedenlerindendir⁹. Bu konu üzerine şu ana kadar yapılan bazı öncü çalışmalar¹⁰ olsa da metal silahların gelişimini ve kökenini anlayabilmek için oldukça önemli olan, başlangıç dönemi olarak nitelendirebileceğimiz İTÇ üzerine gerçekleştirilen çalışmalar oldukça azdır. Fakat mezar alanlarının öneminin anlaşılması ve özellikle Tunç Çağı üzerine gerçekleştirilen çalışmaların son yıllarda artması ile birlikte bu durum olumlu yönde değişmeye başlamış ve ele geçen metal silah buluntularının da artmasıyla Anadolu Tunç Çağı için de bir gelişim tipolojisi oluşturma yönünde önemli adımlar atılmıştır¹¹. Metal silah tipolojisinin önemi sadece kronoloji

¹ Bu erken döneme ait Bakla Tepe, Ilıpınar mezarlığı, Kuruçay gibi yerleşmelerden çok sayıda metal topuz başı, balta ve hançer bilinmektedir; bk. Fidan 2006, 92; Ünlüsoy-Çilingiroğlu 2017, 111.

² Harding 2011; Hansen 2013.

³ Palmieri 1981, 107.

⁴ Orta Anadolu İTÇ dönemine ait hançerlerin tipolojik ve kronolojik açıdan ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Arcan 2012.

⁵ Fidan 2006, 5. Fidan tarafından söz konusu yerleşmelerden yayınlanmış toplam 16 adet hançer tespit etmiştir; bk. Fidan 2006, 9-13. Ayrıca bu bölgede bulunan Seyitömer'de Orta Tunç Çağı tabakası zengin metal silah buluntularıyla dikkati çekmektedir; bk. Bilgen-Bilgen 2015, 108.

⁶ Keskin 2011, 145.

⁷ Özellikle A1 hazinesi silahlar bakımından zengindir; bk. Sazcı 2007, 165.

⁸ Oscar Montelius tarafından Kuzey Avrupa için oluşturulan Tunç Çağı kronolojisi özellikle hançer, kılıç ve balta gibi metal silahların tipolojisine dayanır; bk. Trigger 1989, 157-159.

⁹ Müller-Karpe 1994, 431.

¹⁰ Stronach 1957; Erkanal 1977; Müller-Karpe 1994.

¹¹ Az sayıdaki önemli çalışmalar için bk. Bilgi 1984, 2005; Fidan 2006; Yıldırım 2010; Zimmermann 2011; Arcan

ile sınırlı değildir. Geliştirilen silah formları işlevsel olmalarının yanı sıra bazı teknik, stratejik ve estetik kaygılar da taşımalarından dolayı metal zanaatkarlığı, ticaret ilişkileri, insan hareketliliği ve toplumsal yapı hakkında da önemli bilgiler sunabilir¹².

Bu makalenin başlıca amacını metal silah tipolojisinin özellikle İTÇ Anadolu arkeolojisi açısından önemine dikkat çekmenin yanı sıra İzmir ili Karaburun ilçesi Manal mevkiinde 2015 yılında bulunmuş olan tunç bir hançerin tipolojik ve görelî tarihlendirme açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Bu hançer bulgusu İzmir-Karaburun Yarımadası'nda şu ana kadar bilinen İTÇ'ya ait ilk madeni eseri teşkil etmektedir.

Karaburun Yarımadası İTÇ Bulguları

Karaburun yarımadası yakın zamana kadar İzmir ve çevresinde arkeolojik açıdan az bilinen bir bölge olma özelliğini korumaktaydı. Bu bölgenin arkeolojisi hakkında bildiklerimiz genellikle oldukça eski araştırmalar veya rastlantı keşiflerle sınırlıydı. 2015 yılından itibaren Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi anabilim dalı öncülüğünde, çeşitli üniversitelerden uzman ve öğrencinin katılımlarıyla yürütülen yüzey araştırmaları sayesinde yarımada'nın prehistorik ve protohistorik yerleşmelerine ilişkin arkeolojik kanıtlar sistematik bir biçimde toplanmaya başlanmıştır¹³. Bu araştırmalar sonucunda 2017 sonuna kadar Alt Paleolitik'ten Erken Cumhuriyet Dönemine kadar tarihlenen toplam 82 arkeolojik sit kayıtlara geçmiştir. Söz konusu alanlardan 4 tanesi ağırlıklı olarak İTÇ dönemine ait buluntular sergilemeleri açısından dikkati çekmektedir (Fig. 1). Yeni keşfedilen bu İTÇ yerleşmeleri, Karaburun yarımadasının MÖ 3. binyıl boyunca sahip olduğu yerleşmelerin doğasını, dağılımını ve çevre yerleşmelerle olan ekonomik ve toplumsal ilişkilerini anlamamıza katkıda bulunacak niteliktedir.

Yarımada'da önceki araştırmalar sayesinde tespit edilmiş olan başka İTÇ yerleşmeleri de mevcuttur. Karaburun'un Mordoğan mahallesinde İTÇ dönemine ait ne yazık ki günümüzde büyük bir oranda tahrip olmuş bir höyük yerleşimi veya mezarlık alanının olduğu 1930'lu yıllardan beri bilinmektedir¹⁴. Bittel, Mordoğan'daki höyüğün tarihlendirmesini burada bulunmuş olan Yortan tipindeki bezekli bir çömleğe dayanarak gerçekleştirmiş ve burada İTÇ I dönemine ait bir yerleşme olduğu önerisinde bulunmuştur. Günümüzde Mordoğan'ın merkezinde yer alan

Fig. 1. Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması sırasında bulunan İTÇ alanlarının konumu

2012; Tekin 2018.

¹² Gernez 2011, 327.

¹³ Çilingiroğlu *et al.* 2016; 2017; 2018a; 2018b; 2018c.

¹⁴ Bittel 1941; Akurgal 1945; Uhri *et al.* 2010.

bu yerleşme üzerinde bir otel ve yazlık konutlar bulunmaktadır. 2015 yılında alanda yürütülen çalışmalarda İTÇ dönemine ait az sayıda çanak çömlek bulgusu kayıtlara geçmiş olup alanda prehistorik bir höyüğün varlığı tekrar tespit edilmiştir. Yeni yüzey araştırmalarında Mordoğan Höyüğü dışında Kömür Burnu, Manal ve Limancık alanlarında İTÇ buluntuları gözlemlenmiştir (Fig. 1).

İTÇ İzmir ve çevresine ait diğer bölgelerde gerçekleştirilen araştırma ve kazılar sayesinde Karaburun yarımadasına kıyasla ve diğer prehistorik dönemlere oranla daha iyi tanınmaktadır. Urla'da bulunan Limantepe, Menderes ilçesindeki Bakla Tepe, Selçuk yakınlarında Çukuriçi Höyüğü ile Bornova Ovası'ndaki Yassitepe iyi bilinen ve ayrıntılı bir biçimde araştırılan kazı yerleridir¹⁵. Çeşme'de bulunan Boyalık mezarlık alanında da İTÇ döneminin ikinci yarısına tarihlenen toplam 6 mezar açığa çıkarılmıştır¹⁶.

Anadolu'nun Ege kıyılarında Geç Kalkolitik ve İTÇ I yerleşmeleri materyal kültür, toplumsal ve ekonomik yapı gibi birçok bakımdan bazı ortak özellikler göstermelerine karşın, İTÇ I dönemiyle birlikte tüm Ege'de yerleşmelerde sur veya hendeklerin inşa edildiği, yerleşim modellerinde ve mimari planlarda farklılaşmalara gidildiği saptanmıştır. Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında oldukça dağınık, yoğun ve çeşitlilik gösteren İTÇ I dönemi yerleşim dağılımının değişerek İTÇ II ve III dönemleriyle birlikte nüfusun daha korunaklı yerlerde, bazen Troia veya Liman Tepe gibi, kıyılardaki güçlü surlu yerleşmelerde bazen de, Ayasuluk örneğinde olduğu gibi, yüksek tepelerde yoğunlaştığı ve büyük boyutlu merkezi yerleşmelerde odaklandığı gözlemlenmiştir¹⁷.

Fig. 2. Manal mevkii ve Dalyan Burnu'nun GoogleEarth uydu görüntüsü

Fig. 3. Manal mevkii ve Dalyan Burnu'nun genel görünümü (kuzeyden)

Buluntu Alanı

Bu makalede ele alınan tunç hançer, Karaburun ilçesi Çatakkaya mahallesinin Manal olarak adlandırılan kesiminde, denize doğru uzanan eğimli bir arazide bulunmuştur (Fig. 2). Burası kahverengi ve yumuşak topraktan oluşan ve günümüzde zeytinlik olarak kullanılan bir tarım arazisidir¹⁸ (Fig. 3). Alanda yüzey görünürlüğü %100'dür ve toprak sürüldüğü için çok sayıda arkeolojik malzeme yüzeye dağılmış bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Yaklaşık 1.6 hektarlık bir alana yayılan söz konusu buluntuların bulunduğu arazinin denizden yüksekliği 15 ila 24 m arasında

¹⁵ Erkanal 2008; Horejs 2009; Erkanal - Şahoğlu 2012a, 2012b; Derin 2015.

¹⁶ Şahoğlu *et al.* 2009.

¹⁷ Ünlüsoy 2006; Erkanal 2008; Büyükkolancı 2008.

¹⁸ 03.09.2015 tarihinde keşfedilmiş ve kayıtlara POI.15.12 olarak giren bir buluntu alanıdır. SU.16 numaralı yüzey araştırması birimi içinde yer almaktadır.

ölçülmüştür. Manal mevkiinin hemen kuzeyinde denize doğru çıkıntı yapan ve Dalyan Burnu olarak bilinen tepelik bir alan daha mevcuttur. Buranın da Manal ile ilişkilendirilebilecek ve yukarıda sözünü ettiğimiz tarzda bir İTÇ dönemi yerleşmesi olduğu düşünülse de, günümüzde özel mülk olduğu için yüzey araştırması sırasında araştırılması mümkün olmamıştır¹⁹. Dalyan Burnu'nun da denize doğru çıkıntı yapan ve deniz trafiğine hakim bir alan özelliğine sahip olmasından dolayı prehistorik veya protohistorik dönemde uzun soluklu bir yerleşime sahip olma olasılığı yüksektir. Nitekim tüm Karaburun yarımadası kıyıları boyunca burun niteliğindeki alanlarda prehistorik ve protohistorik yerleşimlere rastlanmaktadır.

Fig. 4. Manal mevkiinde bulunan İTÇ çanak çömlekleri

Fig. 5. Manal mevkiinde bulunan yumuşakca kavkıları

Manal'da arkeolojik buluntuların gözlemlendiği arazi dört kişilik bir ekiple 5 metre aralıklarla dizilerek sistematik olarak taranmıştır. Yüzeyde hem İTÇ dönemine tarihlenen hem de diğer dönemlere ait yoğun miktarda çanak çömlek buluntuları söz konusudur. Bunların içinde Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait seramikler öne çıkmaktadır. Beyaz veya sarı sırlı Bizans, yeşil sırlı Osmanlı seramikleriyle Roma Dönemine ait terra sigillata, amfora kulpları ve dipleri genel buluntular arasındadır. Toplamda 62 çanak çömlek, 11 yontmataş alet ve 2 metal nesne kayıtlara alınmıştır. Çanak çömlekler arasında 9 tanesi kulp parçası, 1 ayak, 3 dip, 1 ağız kenarı ve 18 gövde olmak üzere toplamda 32 adet parça ile İTÇ dönemi çanak çömlekleri sayıca en büyük grubu oluşturmaktadırlar (Fig. 4). Bunlar arasında kaliteli olarak nitelendirebileceğimiz parçalar yoktur. Parçaların hepsi el yapımı, yoğun taşçık, kum ve ince saman katkılı mal gruplarından oluşmaktadır. Yüzeyleri oldukça aşınmış bir şekilde ele geçen İTÇ çanak çömleklerinden 15 tanesi kırmızı kahve, 17 tanesi ise kahverengi orta ve kaba mal gruplarına aittirler. Yüzeylerde olasılıkla aşınma nedeniyle astar veya açık gözlemlenmemiştir. Tespit edilen her iki mal grubunda da yoğun kıyılmış saman katkı mevcuttur. Bu nedenle koyu gri ve siyah hamur söz konusu mal gruplarının bir diğer dikkat çekici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik olarak ortak özellikler gösteren söz konusu iki mal grubuna ait parçalar orta-zayıf derecelerde pişirim görmüştür.

Morfolojik özellikler bakımından toplanan malzeme oldukça kısıtlı bilgi sunmaktadır. Ele geçen dip parçalarının tamamı düzdür. Olasılıkla bir üç ayaklı kaba ait olduğunu düşündüğümüz oval kesitli bir ayak parçası ilginç çanak çömlek parçaları arasındadır. Kulp parçalarını ise genellikle yuvarlak kesitli dikey çömlek kulpları oluşturmaktadır. Toplanan çanak çömlekler arasında yukarıda sözünü ettiğimiz ayak parçası dışında tipik İTÇ dönemi formları yoktur. Fakat bunlar

¹⁹ Çilingiroğlu *et al.* 2017.

mal grupları ve üretim teknolojisi açısından değerlendirildiğinde ilk Tunç Çağı'na ait oldukları görülmektedir. Parçalar arasında kızıl-kahverengi yüzeyli malzemenin yaygın olması, malzemenin İTÇ II veya III dönemine ait olabileceklerini düşündürmektedir. Bu bağlamda çömleklerle birlikte bulunan tunç hançerin tipolojik ve kronolojik değerlendirmesi önem kazanmaktadır.

Çanak çömleklerin yanı sıra, yüzey üzerinde yoğun bir şekilde deniz kökenli yumuşakça kavkılarının bulunmuştur. Toplanan 8 adet yumuşakça kavkısı arasında üç adet *Spondylus* dikkati çekmektedir. Onun dışında 3 adet istiridye, 1 *murex* ve 1 adet kum midyesi bulunmaktadır (Fig. 5).

Alandan elde edilen toplam 17 adet yontmataş çakmaktaşı ve obsidyenlere aittir. Taşlarda Milos obsidyenini, kahverengi, kızıl-kahve ve siyah çakmaktaşıları olmak üzere dört çeşit hammadde gözlenmektedir (Fig. 6-7). Bulunan beş adet dilgiden biri siyah çakmaktaşıdan, üç tanesi Milos obsidyeninden ve bir tanesi de kahverengi çakmaktaşıdan üretilmiştir. Dilgilerin dışındaki yontmataşlar altı adet yonga, dört adet korteksli yongadan ve iki parçadan oluşmaktadır. Alandaki yontmataş malzeme içindeki Milos obsidyeninin varlığı İTÇ takas ağlarının Karaburun'a olan yayılımını göstermesi açısından önem taşır.

Fig. 6. Manal mevkiinde ele geçen yontmataşlar buluntuları.

Metal buluntular arasında hançerin yanı sıra 1 adet demir çiviye ait parça bulunmuştur (Fig. 7.3). Yüzeyde ve çevrede herhangi bir mimari kalıntı gözlenmemiştir.

Tunç Hançer ve Karşılaştırmalar

Manal koyunda bulunan en ilginç nesne tunçtan üretilmiş bir hançerdir²⁰ (Fig. 8-9). Bu objenin henüz kimyasal karakterizasyonu yapılmadığı için alaşımın hangi oranlarda ve metallerle gerçekleştiği bilinmemektedir. Hançerin tek perçin delikli sapı eğik biçimde korunmuştur. Hançerin omuzu yuvarlatılmış ve uç kısmı kırıktır. Parça üzerindeki kırık nesnenin kullanımı sonucu oluşmuş olmalıdır. Ucun kenarında yıpranma ve aşınma vardır. Objenin uzunluğu 9,1 cm, kalınlığı 2 mm ve genişliği 2 cm olarak ölçülmüştür. Sapın kenarları tırtıklıdır ve uca doğru yıpranma mevcuttur. Yeşil-kahverengi olan yüzeyde korozyon gözlenmektedir. Hançerin namlusu sırtızdır. Bu haliyle ve genişçe nitelendirebileceğimiz namlusuyla H. Tekin tarafından yapılan "namlusu yaprak biçimli hançerler" sınıfına girmektedir²¹.

Söz konusu hançerin benzerlerine özellikle İTÇ döneminde rastlanmaktadır²². Perçin delikli hançerler Anadolu'da en erken Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen Ilıpınar IV'de ve Beycesultan İTÇ I dönemine ait XVII. tabakadan bilinmektedir²³.

²⁰ Hançer, Halil Tekin tarafından yapılan tanıma göre aslında "kama" sınıfına girmektedir. Tekin, hançer teriminin Türkçe'de yanlış kullanıldığını, aslında hançer olarak tanımladığımız silahların birçoğunun "kama" olarak nitelendirilmesi ve adlandırılması gerektiğini belirtmektedir; bk. Tekin 2018, 53.

²¹ Tekin 2018, 55.

²² Efe - Fidan 2006; Arcan 2012

²³ Fidan 2006, 5.

Fig. 7. Obsidyen Düzeltisiz Dilgi; Orta: Çakmaktaşı Düzeltili Dilgi; Sağ: Demir Çivi Parçası
(Çizimler: Gözde Özçolak ve Ece Sezgin).

Manal hançeri tek perçin delikli olması, yuvarlatılmış omuz kısmı ve boyutları itibarıyla Bademağacı'nda bulunan ve İTÇ II dönemine tarihlenen bir diğer hançer ile oldukça benzeşmektedir²⁴. Söz konusu hançer tipinin benzerleri Orta Anadolu İTÇ yerleşmelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Arcan tarafından bu bölgedeki İTÇ yerleşmelerinde bulunan hançerler üzerine ayrıntılı bir tipolojik çalışma gerçekleştirilmiştir²⁵. Manal hançeri özellikle bu çalışmada "Tip Id" olarak sınıflandırılan hançer tipine ait gözükmemektedir. Tek perçin delikli, namlusu çok keskin bir üçgen formuna sahip olmayan, orta uzunlukta ve yuvarlatılmış omuz hatlarına sahip olan hançerler bu sınıfa girmektedir²⁶. Kayapınar²⁷, Ahlatlıbel²⁸ ve Demircihöyük-Sarıket İTÇ dönemi hançerleri. Yukarı da sözünü ettiğimiz Beycesultan ve Bademağacı'nda ele geçen hançerler de formları itibarıyla Arcan'ın Tip Id sınıfına dahil edilebilirler. Bu bağlamda Arcan'ın Tip Id tanımıyla Tekin'in "namlusu yaprak biçimli" hançer sınıfına dahil ettiği form birbiriyle uyushmaktadır. Tekin bu tür sırsız hançerlerin tek parçalı kalıpta döküm yoluyla üretildiklerini ve diğer sırtlı hançerlerin ise çift parçalı döküm tekniklerinin gelişmesi ile birlikte yaygınlaştığını belirtmektedir²⁹. Fakat yine de bu tip hançerleri İTÇ boyunca belirgin bir zaman aralığına yerleştirmek zordur. Görece ilkel bir döküm tekniğine ve basit bir forma sahip olmaları nedeniyle bu hançerlerin metalürji tekniklerinin yeni gelişmekte olduğu İTÇ'nin başlangıç aşamalarına tarihlenebileceği düşünülebilir. Fakat, Arcan'ın da belirttiği gibi, diğer oldukça gelişmiş metal formlarıyla birlikte bulunan Tip Id'ye ait Kayapınar hançeri, söz konusu tipin İTÇ'nin geç dönemlerine kadar varlığını sürdürdüğünü göstermektedir³⁰. Dolayısıyla, Manal hançeri İTÇ'nin herhangi bir aşamasında üretilmiş olabilir. İleride yapılması planlanan arkeometrik analizlerle metal alaşımının içeriği ve oranları tespit edildiğinde, daha net bir tarihleme önerisinde bulunmak mümkün olacaktır. Söz konusu analizlerin aynı zamanda kullanılan madenlerin kökenleri konusunda bilgi vermesi beklenmektedir.

²⁴ Duru 2000, fig. 32:1; Fidan 2006, cat. no. 21.

²⁵ Arcan 2012.

²⁶ Arcan 2012, 47.

²⁷ Arcan 2012, cat. no. 25.

²⁸ Arcan 2012, cat. no. 4.

²⁹ Tekin 2018, 55-57.

³⁰ Arcan 2012, 73.

Fig. 8. Tunç hançer (Çizim: Gözde Özçolak)

Fig. 9. Tunç hançerin çeşitli yönlerden 3 boyutlu model görüntüleri.

Sonuç

Bu makalede İzmir-Karaburun yarımadasında yeni keşfedilen bir İTÇ buluntu yeri olan Manal Koyu'nda ele geçen tunç bir hançer kronolojik ve tipolojik açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Makale de ayrıca metal silah tipolojisinin özellikle Tunç Çağı kronolojisi için önemi vurgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda ayrıntılı bir tipolojik incelemesi ve karşılaştırması yapılan Manal hançerinin Anadolu'da bulunan diğer benzerlerinden yola çıkarak, İTÇ dönemine tarihlenmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Bu hançerle bir arada bulunmuş olan el yapımı çanak çömlek ve yontmataş malzemenin hançerle çağdaş olarak İTÇ içine tarihlendirilmeleri uygun olacaktır.

Hançerin ileride gerçekleştirilecek arkeometrik analizlerinin hançerin teknolojik özelliklerinin belirlenmesine ve Karaburun İTÇ toplumunun metallere erişimi, kullanımı, ticaret ilişkilerinin anlaşılmasına katkıda bulunacağı beklenmektedir. Nitekim Manal hançeri şu ana kadar Karaburun'da bulunan İTÇ'ye ait ilk ve tek madeni buluntu olma özelliğine sahiptir. İTÇ II-III dönemlerinde tüm Batı Anadolu'da gerek kara gerek denizsel ilişkilerin yoğunlaşmış olduğu ve ticaret ilişkilerinde metal hammaddenin önem kazandığı bilinmektedir. Bu dönem Batı Anadolu'da Troia ve Liman Tepe gibi bölgelerarası yoğun ticaret ilişkileri içerisinde olan merkezi yerleşmelerin varlığıyla öne çıkmaktadır³¹. Karaburun gibi daha marjinal coğrafyaların bu ağlara ne oranda katılım sağladığı bilinmezliğini korumaktadır. Dolayısıyla, Manal hançeri bu konuya katkı sunma şansına sahiptir.

³¹ Ünlüsoy 2018.

Karaburun bölgesinde bakır, arsen veya kalay yatakları şu ana kadar tespit edilmemiştir. Bu durum söz konusu hammaddelerin büyük olasılıkla o dönemde bölgeye dışarıdan ulaştırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda, hançer, Manal'da ele geçen Milos obsidyeninden üretilmiş dilgilerle bir arada değerlendirildiğinde, Karaburun İTÇ toplumlarının bölge dışı ticaret ağlarına deniz yoluyla dahil olduğu yönünde güçlü bir kanı oluşmaktadır. Nitekim Karaburun'un karayla ulaşımının çağlar boyunca çok kısıtlı kalmış olması ve Manal'ın deniz kenarındaki konumu bu öneriyi destekler niteliktedir.

Yazarın Notu

Karaburun'da aşındırdıkları yollarla ve harcadıkları emekleriyle bu makalenin oluşumunda en büyük paya sahip olan tüm 2015 yılı Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) ekibine bana bu fırsatı sundukları için çok teşekkür ederim. Hançerin üç boyutlu modellemeleri Peter Cobb tarafından gerçekleştirildi. Kendisine ayrıca buradan teşekkür etmek isterim.

BİBLİYOGRAFYA

- Akurgal 1945 E. Akurgal, "İzmir Dolaylarındaki Eski Eserler Hakkında Birkaç Not". *Arkeoloji Araştırmaları* 47 (1945) 1-40.
- Arcan 2012 B. Arcan, *Early Bronze Age Daggers in Central Anatolia*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi. Ankara 2012.
- Bilgen - Bilgen 2015 A. N. Bilgen – Z. Bilgen, "Orta Tunç Çağı Yerleşimi (IV. Tabaka)". Ed. A. N. Bilgen, *Seyitömer Höyük I*. İstanbul (2015) 61-118.
- Bilgi 1984 Ö. Bilgi, "Metal Objects from İkiztepe-Turkey". *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie* 6 (1984) 31-96.
- Bilgi 2005 Ö. Bilgi. "Orta Karadeniz Bölgesi MÖ 2. Binyıl Metal Silahları". V. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri. Çorum 02-08 Eylül, 2002. Acts of the Vth International Congress of Hititology. Çorum, September 02-08, 2002*. Ankara (2005) 119-149.
- Bittel 1941 K. Bittel, "Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy". *Archiv für Orientforschung* 13 (1941) 1-31.
- Büyükkolancı 2008 M. Büyükkolancı, "Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 'Appasas' mı?". Eds. A. Erkanal Öktü, S. Günel – U. Deniz, *Batı Anadolu Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*. Ankara (2008) 41-55.
- Çilingiroğlu et al. 2016 Ç. Çilingiroğlu, B. Dinçer, A. Uhri, İ. Baykara, C. Gürbıyık – C. Çakırlar, "New Paleolithic and Mesolithic Sites in the eastern Aegean: the Karaburun Archaeological Survey Project". *Antiquity Project Gallery, Antiquity* 90/353 (2016) 1-6. DOI: 10.15184/aqy.2016.168
- Çilingiroğlu et al. 2017 Ç. Çilingiroğlu, A. Uhri, B. Dinçer, C. Gürbıyık, C. Çakırlar, G. Özçolak – E. Sezgin, "Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34/1 (2017) 151-174.
- Çilingiroğlu et al 2018a Ç. Çilingiroğlu, B. Dinçer, İ. Baykara, A. Uhri - C. Çakırlar, "A Possible Late Pleistocene Forager Site from the Karaburun Peninsula, Western Turkey". *Antiquity Project Gallery, Antiquity* 92/362 (2018) 1-5. DOI: 10.15184/aqy.2018.51
- Çilingiroğlu et al. 2018b Ç. Çilingiroğlu, B. Dinçer, İ. Baykara, A. Uhri, C. Gürbıyık, P. Özlem-Aytaçlar – C. Çakırlar, "Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2016". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 35/1 (2018) 317-330.

- Çilingiroğlu *et al.* 2018c Ç. Çilingiroğlu, A. Uhri, B. Dinçer, İ. Baykara, C. Çakırlar, D. Turan, E. Dinçerler – E. Sezgin, “Kömür Burnu: İzmir-Karaburun’da Çok Dönemli Bir Prehistorik Buluntu Alanı”. *Arkeoloji Dergisi* XIII (2018). Baskıda.
- Derin 2015 Z. Derin, “İzmir, Yassitepe Höyüğü Orta Tunç Çağı Yerleşimi”. Eds. C. Şimşek, B. Duman – E. Konakçı, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan*. İstanbul (2015) 203-214.
- Duru 2000 R. Duru, 2000 “Bademağacı Kazıları 1997 ve 1998 Çalışma Raporu”. *Belleten* LXIV/239 (2000) 187-212.
- Efe - Fidan 2006 T. Efe – E. Fidan, “Pre-Middle Bronze Age Metal Objects from Inland Western Anatolia: A Typological and Chronological Evaluation”. *Anatolia Antiqua* 14 (2006) 15-43.
- Erkanal 1977 H. Erkanal, *Die Äxte und Beile des 2. Jahrtausends in Zentralanatolien*. München 1977.
- Erkanal 2008 H. Erkanal, “Liman Tepe: New Light on Prehistoric Aegean Cultures”. Eds. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu – R. Tuncel, *Proceedings of the International Symposium the Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, 13-19 October 1997*. Ankara (2008) 179-190.
- Erkanal-Şahoğlu 2012a H. Erkanal – V. Şahoğlu, “Liman Tepe (1992-)”. Eds. O. Bingöl, A. Öztan – H. Taşkıran, *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), Anadolu Ek III.2*. Ankara (2012) 219-230.
- Erkanal – Şahoğlu 2012b H. Erkanal – V. Şahoğlu, “Bakla Tepe (1995-2001)”. Eds. O. Bingöl, A. Öztan – H. Taşkıran, *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), Anadolu Ek III.2*. Ankara (2012) 91-98.
- Fidan 2006 M. E. Fidan, “Waffen aus Metall von ihren Anfängen bis zum Ende der Frühen Bronzezeit aus dem inneren Westanatolien”. *Colloquium Anatolicum* V (2006) 1-16.
- Gernez 2011 G. Gernez, “The Exchange of Products and Concepts between the Near East and the Mediterranean: The Example of Weapons during the Early and Middle Bronze Ages”. Eds. K. Duistermaat – I. Regulski, *Intercultural Contacts in the Ancient Mediterranean. Proceedings of the International Conference at the Netherlands-Flemish Institute in Cairo, 25th to 29th October 2008*. Leuven (2011) 327-341.
- Hansen 2013 S. Hansen, “Bronze Age Hoards and their Role in Social Structure: A Case Study from South-West Zealand”. Eds. S. Bergerbrant – S. Sabatini, *Counterpoint: Essays in Archaeology and Heritage Studies in Honour of Professor Kristian Kristiansen*. Oxford (2013) 179-191.
- Harding 2011 A. Harding, “Prestige Swords of the Bronze Age”. Ed. A. Vianello, *Exotica in the Prehistoric Mediterranean*. Oxford (2011) 194-198.
- Horejs 2009 B. Horejs, “Metalworkers at the Çukuriçi Höyük? An Early Bronze Age Mould and a ‘Near Eastern Weight’ from Western Anatolia”. Eds. T. Kienlin – B. Roberts, *Metals and Societies. Studies in Honour of Barbara S. Ottaway, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 169. Bonn (2009) 358-368.
- Keskin 2011 L. Keskin, “Metalworking in Western Anolian Coastal Region during the 3rd Millennium BC”. Eds. V. Şahoğlu – P. Sotirakopoulou, *Across. The Cyclades and Western Anatolia during the 3rd Millennium BC*. İstanbul (2011) 144-152.
- Müller-Karpe 1994 A. Müller-Karpe, “Anatolisches Bronzeschwerter und Südosteuropa”. Ed. C. Dobiat, *Festschrift für Otto-Herman Frey zum 65. Geburtstag* (Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 16). Marburg (1994) 431-444.
- Palmieri 1981 A. Palmieri, “Excavations at Arslantepe (Malatya)”. *Anatolian Studies* 31

- (1981) 101-120.
- Sazcı 2007 G. Sazcı, *Troia Hazineleri*. İstanbul 2007.
- Stronach 1957 D. Stronach, "The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia". *Anatolian Studies* VII (1957) 89-125.
- Şahoğlu et al. 2009 V. Şahoğlu, H. Vural – E. Karaturgut, "Çeşme - Boyalık Erken Tunç Çağı Mezarlığı (The Early Bronze Age Cemetery at Çeşme - Boyalık)". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 26 (2009) 235-252.
- Tekin 2018 H. Tekin, *Madeni Eser Tipolojisi*. Ankara 2018.
- Trigger 1989 B. Trigger, *A History of Archaeological Thought*. Cambridge 1989.
- Uhri et al. 2010 A. Uhri, A. K. Öz – O. Gülbay, "Karaburun/Mimas Yarımadası Araştırmaları". *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi* XV (2010) 15-20.
- Ünlüsoy 2006 S. Ünlüsoy, "Vom Reihenhäuser zum Megaron, Troia I bis Troia III.". Ed. M. Korfmann, *Troia - Archäologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft*. Darmstadt (2006) 133-144.
- Ünlüsoy – Çilingiroğlu 2017 S. Ünlüsoy – Ç. Çilingiroğlu, "Negotiating Peace, Enduring Conflict: A Diachronic View on Prehistoric Warfare in the Eastern Aegean". Eds. E. Kozal, M. Akar, Y. Heffron, Ç. Çilingiroğlu, T. E. Şerifoğlu, C. Çakırlar, S. Ünlüsoy – E. Jean, *Questions, Approaches, and Dialogues in Eastern Mediterranean Archaeology Studies in Honor of Marie-Henriette and Charles Gates*. Münster (2007) 97-124.
- Ünlüsoy 2018 S. Ünlüsoy, "İlk Tunç Çağları Boyunca Batı Anadolu'da Toplumsal Değişim". *Cedrus* VI (2018) 105-124.
- Yıldırım 2011 T. Yıldırım, "Weapons of Kültepe". Ed. F. Kulakoğlu – S. Kangal, *Anatolia's Prologue, Kültepe Kanesh Karum, Assyrians in Istanbul*. İstanbul (2011) 116-123.
- Zimmermann 2011 T. Zimmermann, "Hieb und Stichfest?-Kritische Betrachtungen zu Einigen Frühbronzezeitlichen Waffenformen aus Vorderasien". Eds. A. Öztan – Ş. Dönmez, *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri. Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar*. Ankara (2011) 471-480.